

КУЛЬТУРА ЯК ФУНДАМЕНТ

РАМАН МАТУЛЬСКИ АБ ТЫМ, ЯК НЕ ЗГУБИЦЬ САМАБЫТНАСЦЬ
І ЗРАБІЦЬ БЕЛАРУСКУЮ МОВУ ПАПУЛЯРНАЙ

Людміла Мінкевіч
mila@sb.by

На пасадзе дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі доктар педагагічных навук, прафесар Раман Матульскі працуе 15 гадоў. З ім галоўная бібліятэка краіны пераязджала ў новы будынак, перажывала тэхнічнае перааснашчэнне, прымярала на сябе новыя формы працы, ініцыявала буйныя праекты па захаванні і папулярызацыі нашай нацыянальнай кніжнай спадчыны. Ведуючы пра заклапочанасць гэтага чалавека нашай культурай і чуючы яго дасканалую беларускую мову, многія здзіўляюцца, калі дазнаюцца, што сам ён выхадзец з Украіны. Але сёння і язык не паварочваецца назваць яго “не адным з нас”. Напярэдадні Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь разважаем з Раманам Сцяпанавічам пра культурную ідэнтычнасць, мову і кнігі

— Незалежнасць прадугледжвае самастойнасць дзяржавы не толькі ў палітыцы, эканоміцы, але і ў культуры. Сёння мы жывём ва ўмовах глабалізацыі і падуладны ўплыву розных культур і традыцый. Як захаваць пры гэтым сваю самабытнасць і не растварыцца ў агульным “катле” культур?

— Упэўнены, што самастойнасць дзяржавы звязана ў першую чаргу менавіта з культурай, культурнай ідэнтычнасцю народа, які пражывае на пэўнай тэрыторыі. Гэта фундамент, на якім трываеца ўсё астатняе.

А тое, што існуюць розныя культуры, плыні, дык яны заўсёды існавалі, і гэта толькі на карысць усім. Адзін з асноўных законаў філасофіі — адзінства і барацьба супрацьлегласцей — гаворыць, што толькі пры нааўнасці разнастайнасці можа быць адзінства. Гэта асноўнае, што рухае чалавецтва. Думаю, ніхто не хоча жыць у свеце, дзе ўсё будучы аднолькавыя. Таму нацыянальная культура — гэта тое, што трэба захоўваць у першую чаргу. Але захаваецца яна толькі тады, калі мы будзем упэўнены ў сваёй ідэнтычнасці, калі і мы, і ўсё астатняе ў свеце будучы прызнаваць, што Беларусь — гэта нешта асаблівае і ўнікальнае.

— Ва ўсім свеце ролю тых каранёў, на якіх моцна трываеца дзтва нацыянальнай культуры, іграе мова. Але, на жаль, на беларускай мове сёння размаўляе невялікая частка людзей, многія яе зусім не ведаюць. Як, на ваш погляд, можна зрабіць яе больш папулярнай, каб не засохлі гэтыя самыя карані?

— Перш чым адказаць на гэта пытанне, трэба ўспомніць, чаму людзі сталі менш размаўляць на беларускай мове. Мы добра ведаем, што ў Першай сусветнай вайне загінуў кожны чацвёрты беларус, у Другой — кожны трэці. Што гэта былі за людзі? Перш за ўсё сацыяльна актыўная частка насельніцтва, дарослыя мужчыны, якія выконвалі ролю носьбіта духоўных каштоўнасцей, мовы, традыцый. Вайна забрала жыццё тых, на кім трывалася сям’я і дзяржаўная гаспадарка. Для таго каб падняць краіну з руін, узявіць эканоміку, прыхэалі спецыялісты з розных рэспублік СССР — настаўнікі, урачы, інжынеры — людзі з высокім сацыяльным статусам, людзі, якія служылі прыкладам, на якіх хацелася быць падобнымі школярям, у тым ліку і ў карыстанні мовай.

Сёння мы жывём у самастойнай, незалежнай, мірнай дзяржаве, якой можна ганарыцца, — ганарыцца яе сучаснымі эканамічнымі дасягненнямі, багатай гісторыяй, культурнымі традыцыямі, мовай. Нікога нельга сілай прымусяць размаўляць на той ці іншай мове. Кожны з нас паасобку і ўсе мы разам павінны знайсці матывацыю для таго, каб карыстацца беларускай мовай у штодзённым жыцці. Прыклад у гэтым нашым дзеянні павінны паказваць перш-наперш бацькі, настаўнікі, знакамтыя людзі, а СМІ, у першую чаргу электронныя, вучыць усіх нас правільнаму вымаўленню, узабагачаць слоўнік-ва запас прыгожымі беларускімі словамі.

— Ведано, самі вы пазнаёміліся з беларускай мовай у юным узросце, калі прыхэалі паступаць у Мінскі інстытут культуры на факультэт бібліятэказнаўства і бібліяграфіі. Але сёння, чуючы вашу гаворку, складана паверыць, што гэта не родная ваша мова.

— Я ж ужо столькі туд жыў! Паўтаруся, галоўнае — жаданне. Да таго ж мне вельмі шанцавала на людзей. Калі рыхтаваўся да экзаменаў, трэба было неяк адпачыць, прыйшоў у бібліятэку Інстытута культуры і папрасіў параіць штосьці цікавае з беларускай літаратуры. Супрацоўніца бібліятэкі прынесла мне “Даікае палыванне Караля Стаха” Уладзіміра Ка-

раткевіча. Узяў, пачаў чытаць, але нечага бракавала. Сэнс быў, але не адчувалася мелодыка. Уся справа ў тым, што гэта быў пераклад. На наступны дзень папрасіў кнігу ў арыгінале. І Караткевіч загучаў! Пакуль ішла ўступная кампанія, прачытаў сваю першую кнігу па-беларуску. А пасля мова была ў вучэбнай праграме, і майм першым і адзіным настаўнікам беларускай мовы стала Вера Адамовіч, жонка вядомага беларускага пісьменніка Алеся Адамовіча, — пудоўны чалавек, таленавіты выкладчык з шпёкоўнай беларускай мовай. З такім настаўнікам проста немагчыма было дрэнна размаўляць па-беларуску. Добры прыклад і жаданне — вось што прымушае вучыцца.

— Вядома, што для захавання і папулярызацыі нашай культуры і мовы нямаюць робіць і Нацыянальная бібліятэка. Чаго толькі каштуе маштабны праект па факсімільным узнаўленні кніжнай спадчыны Францыска Скарыны, за які калектыў бібліятэкі ўзнагароджаны прэміяй “За духоўнае адраджэнне”. Сёлета павінна з’явіцца факсімільнае выданне першага Буквара. Дарэчы, на якой стадыі зараз знаходзіцца гэта праца?

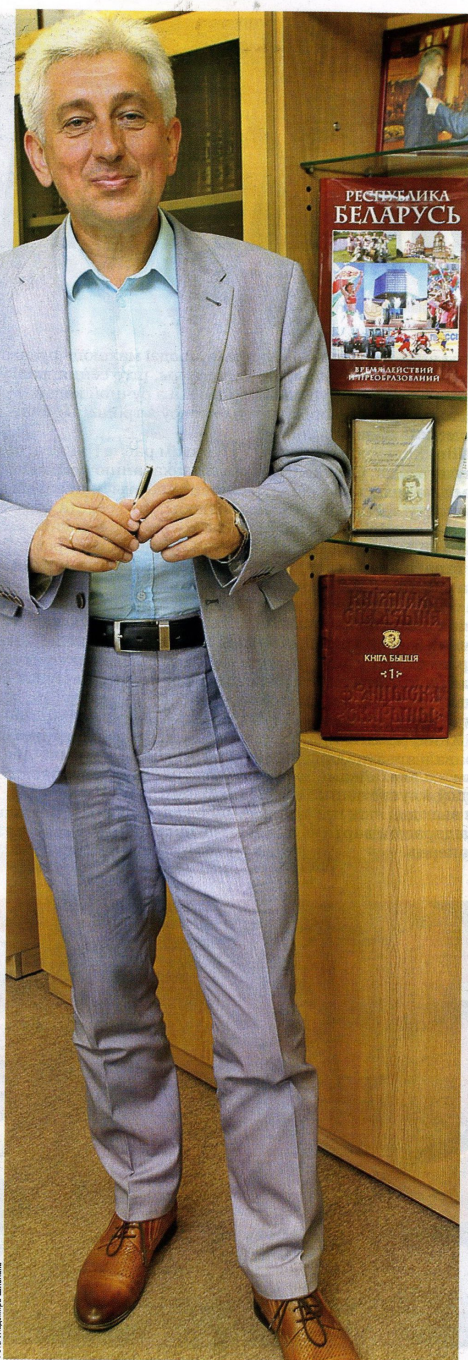
— Для таго і існуе Нацыянальная бібліятэка, каб захоўваць нацыянальную культуру ва ўсіх яе шматлікіх вобразах. Праект па факсімільным узнаўленні спадчыны Францыска Скарыны задумваўся, каб паказаць самім сабе і сусвету, што беларусы не сёння нарадзіліся, што гэта не лапатная нацыя, якая не зразу мела адкуль з’явілася, што ў нас багаты навукова-асветніцкія традыцыі, пра якія мы і самі недакладна ведаем. Што датычыцца Буквара — усё па графіку. Макет падрыхтаваны і чакае выдання. Першага верасня, у Дзень ведаў і Дзень беларускага пісьменства, зробім падарункам школярям, прэзентуючы першую ў свеце кнігу, якая выйшла 400 гадоў таму пад назвай “Буквар” і да стварэння якой мелі дабыненне беларусы. Такія праекты ствараюць пачынаць для гонару сваёй краіны, гісторыі і застаўляюць тых, хто за межамі Беларусі, як мінімум паважаць нас.

— Многія наракаюць на тое, што з прыходам камп’ютараў, інтэрнэта людзі перасталі чытаць, хадыць у бібліятэкі. Ці так гэта?

— Пледзячы якімі крытэрыямі карыстацца. Калі 1960-х гадоў — магчыма. Структура інфармацыйнага рынку за апошнія гады моцна змянілася. З’явіліся электронныя носьбіты. Але гэта не значыць, што людзі не чытаюць. За 10 гадоў кнігавыдача ў Нацыянальнай бібліятэцы зменшылася прыкладна на 20%. Але зварот да электронных документаў за гэты ж перыяд павялічыўся ў 12 разоў! Мы рэгіструем штогод 4,5 мільёна звіртанняў да электронных рэсурсаў і баз даных. Я ніколі не супрацьпастаўляў электронную і папяровую кнігі. Кожная мае сваё чытача і сваё прызначэнне. Да таго ж дзякуючы сучасным тэхналогіям нашым карыстальнікам сёння з’яўляюцца чытачы са 115 краін, якія маюць магчымасць атрымаваць інфармацыю пра Беларусь, нашу гісторыю, сённяшняе жыццё з першых крыніц.

— Раман Сцяпанавіч, а чаму вы выбралі ў свой час бібліятэчную справу?

— Пайшоў па слядах бацькі. Вырас у закулісі і не бачыў іншага месца працы, як ва ўстанове культуры. Калі скончыў вучылішча і збіраўся паступаць у інстытут у Кіев, да мяне дайшлі чуткі, што ў Мінску адкрыўся новы Інстытут культуры і там няма конкурсу. Вядома, што значыць для абшурента “мес-

Фота: Уладзімір Штаня

ца, дзе няма конкурсу”. Цягнулі ад майго гарадка ў Кіев і Мінск ішлі з розніцай у паўгадзіны, таму доўга не думаў, сеў і прыехаў у беларускую сталіцу. Тое, што конкурсу няма, вядома ж, было няпраўдай. Але камісія прыняла мяне, як роднага сына, і паспяхова здаў экзамены і быў залічаны. І з таго часу мой лёс канчаткова звязаны і з бібліятэчнай справай, і з Беларуссю.

— У чалавека, які ідзе з кнігай па жыцці, напэўна, і дома не малая бібліятэка?

— Не, толькі некалькі шафаў. Калі прыйшоў у прафесію, зразумеў, што ўсіх кніг не сабраць. Да таго ж кнігі павінны быць ва ўжытку, а ў асабістай бібліятэцы яны, звычайна, чытаюцца адзін раз, а далей пыляцца на паліцы. Дома цяпер захоўваю арыгінальныя выдавецкія праекты, не магу развітацца з якаснымі фотаальбомамі, бо з маленства захапіўся фатаграфіяй, ёсць прафесійная літаратура, штосьці для душы з мастацкіх твораў. А астатнія кнігі, якімі абрастаю, прывозю ў бібліятэку ў фонд — чытачам яны больш патрэбныя.

— Вы ўспомнілі, што раней цікавіліся фатаграфіяй. А ці хапае сёння ў такога занятага чалавека, як вы, часу на нейкія захапленні?

— Час заўсёды трэба знаходзіць, бо можна і сэнс жыцця згубіць. Гэта філасофія прыходзіць з узростам. Вольнага часу няма. Але ўсё адносна. Майструю з дрэва — гэта дзедавы гом. Ад брутальнай садовай мэблі перайшоў у дэ. Паабядаў жонцы, што будзе кухня. Праца з дрэвам прыносіць мне вялікае задавальненне. Выропчаваю вінаград. Гатункаў няшмат, але галоўнае, што яны смачныя і падабаюцца нашай унучцы. Вельмі важна перакладаць а фізічна, і псіхалагічна, каб з часам і на нейкую праблему паглядзець з іншага боку.